

GOETHE’NİN MAHOMETS GESANG İSİMLİ ŞİİRİNDEKİ NEHİR METAFORU VE İSLAMİYET’İN YAYILIŞINA İLİŞKİN BİR İNCELEME

AN ANALYSIS ON ISLAMIC EXPANSION AND THE METAPHOR OF THE RIVER IN GOETHE’S MAHOMETS GESANG

Habib TEKİN*

Öz

Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) Alman Edebiyatının en önemli yazarlarından. Hayatının son zamanlarında *doğu*, *şark* ve *İslam* konularına yoğun ilgi duymuş, Arapça öğrenmiş ve bu yönde birçok eser kaleme almıştır. Bu çalışmada, İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed’le ilgili biyografik eserlere dayanılarak, tamamlanmamış bir yapıt olarak kalan *Mahomet* tragedyasına ve özellikle yapıtın içinde yer alan *Mahomets Gesang* isimli şiire odaklanılacak ve şiir, İslam’ın yayılışında önemli bir simge olarak öne çıkan nehir metaforu ışığında yorumlanarak çözümlenmeye çalışılacaktır. Makalede; bu bağlamda günümüze kadar yapılan araştırmalardan farklı bir yöntem benimsenerek, şiire bütün olarak farklı bir metodoloji ile yaklaşarak, yeni bir anlam yüklemek amaçlanmaktadır. Bu farklı yaklaşım, nehrin gitgide artan akış hızının, Hz. Muhammed’in egemenliği altındaki İslam dininin yayılışı olarak anlaşılabilceği varsayımına ve tarihi karşılaştırmalara dayanmaktadır. Çalışmada, Hz. Muhammed döneminde tarihsel ve simgesel benzerliklerin ve karşılaştırmaların ortaya çıkarılması ve şiiri bu metafor üzerinden yorumlamak amaçlanmaktadır. Çözümlememizin merkezinde; İslamiyet’teki Tanrı algısının başında yer alan Tanrı’nın peygamberlerle gece vakitlerinde haberleşmesi, Tanrı’nın her zaman her yerde olma niteliği ve Tanrı’nın doğa yoluyla algılanması bulunmaktadır.

Anahtar Kelime: Goethe, *Mahomets Gesang*, Mahomet, İslam, Hz. Muhammed

Abstract

Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) is one of the most important authors of German literature. In his last years, he developed a keen interest in Oriental studies, learned Arabic and published many works in this context. This paper aims to shed light on one of his works, the tragedy entitled *Mahomet*, which was built on the biographical works on the prophet of Islam, Muhammad, but remained unfinished. It will focus specifically on a poem within the tragedy, entitled *Mahomets Gesang*, which will be analyzed in the light of the river metaphor used as an important symbol for the expansion of Islam. A new methodology is adopted for approaching the poem as a whole; it follows historical comparisons and the premise that the growing speed of the river may be likened to the expansion of Islam under the leadership of Prophet Muhammad. Hence this study aims to reveal the historical and symbolic similarities and comparisons in the era of the

* Dr. Öğr. Üyesi Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / Türkiye, habib.tekin@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2650-8801

prophet and to interpret the poem in the light of this metaphor. Central to this study is the communication of God with prophets in late night, His omnipresence and perception of God through nature.

Keywords: Goethe, *Mahomets Gesang*, Mahomet, Islam, Muhammed

Giriş

Bu çalışmada İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'le ilgili biyografik eserlere dayanılarak, tamamlanmamış bir yapıt olan *Mahomet* tragedyasına ve özellikle yapıtın içinde yer alan *Mahomets Gesang* isimli şiire odaklanılmış ve şiir, İslam'ın yayılışında önemli bir simge olarak öne çıkan nehir metaforu ışığında çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, *Mahomet* isimli eserin ilk üç bölümü incelenecektir. Goethe, Kur'an incelemeleri sırasında, "başlığını *Mahomet* olarak düşündüğü hacimli bir tragedya metni yazma"¹ düşüncesinden ilham almış ancak söz konusu tasarı hiçbir zaman tamamlanamamıştır.² Yarım kalan bu eserin, yalnızca üç ana bölümü varlığını sürdürmeye devam edebilmiştir: Mahomet'in açılış monoloğu, Mahomet ile Halima arasındaki diyalog sahnesi ve *Mahomets Gesang* isimli şiir.³ İlk iki bölüm, bütünlük sağlanması ve daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmada kısaca tartışılmıştır, ancak asıl odaklanılan nokta üçüncü bölümdür: Şiir ve nehir metaforu. Bahsi geçen nehir metaforu büyük ölçüde, Almancadaki ismi "Sturm und Drang" olan ve sıkça "Fırtına ve Coşku" olarak çevrilen edebî akımın altında sınıflandırılmakta, o dönemde özel bir konumu ve işlevi olan "deha" kavramıyla ilişkili olarak yorumlanmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu bakış açısından farklı bir yöntem benimsenerek, şiire bütün olarak farklı bir metodoloji ile yaklaşarak, yeni bir anlam yüklemek amaçlanmaktadır. Bu farklı yaklaşım, nehrin gitgide artan akış hızının, İslam dininin yayılışı olarak anlaşılabilirliği kabulüne ve tarihî karşılaştırmalara dayanmaktadır.

Bu çerçevede metin boyunca, konuya ilişkin özel terimlere ve anlamayı kolaylaştırmak için dipnotlara yer verilmiştir. Çalışmanın yoruma dayalı bölümünde, meselenin anlaşılmasını sağlamak amacıyla İslamiyet'teki Tanrı idraki meselesi, dolayısıyla Tanrı'nın peygamberlere vahiy yoluyla ilahi mesaj ve emirleri iletmesi, Tanrı'nın her an her yerde hazır olma sıfatı ve Tanrı'nın

- 1 Katharina Mommsen, *Goethe und die arabische Welt*, Frankfurt am Main 1988, s. 194. (makale içerisinde tüm Almanca ikincil literatürden alıntılar Türkçeye yazar tarafından çevrilmiştir.)
- 2 Goethe ve İslam fazlaca çalışmalar bulunmaktadır. Konu ile ilgili detaylıca bk. Katharina Mommsen, »Orient und Okzident sind nicht mehr zu trennen«. *Goethe und die Weltkulturen*, haz. Jochen Golz, Göttingen, 2012 (=Schriften der Goethe-Gesellschaft 75); Katharina, Mommsen, "Bedeutung des Korans für Goethe", *Goethe und die Tradition*, haz. Hans Reiss, s. 138-162; Annemarie Schimmel, *West-östliche Annäherungen*, Stuttgart, 1994.; Caveh Shareghi, "Goethes Kenntnisse über den Orient und seine Begegnung mit dem persischen Dichter Hafis", *Gottes ist der Orient! Gottes ist der Occident! Goethe und die Religionen der Welt*, haz. W. Beutlin ve T. Bütow, Frankfurt am Main, 2000, (=Bremer Beiträge zur Literatur – und Ideengeschichte 31); Albert Meier, "Voltaire und Goethes Mahomet. Vortrag vor der Goethe-Gesellschaft Kiel", <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/files/20005/GoetheVoltaireMahome-tEND.pdf>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].
- 3 Goethe'nin tamamlanmamış eserinin ilk iki bölümü Almanca olarak ve mısra numaraları ile makalenin ekinde sunulmuştur. İlk iki bölüm olan Açılış Monoloğu ve Diyalog kısmının ana metindeki tercümesi ise yazara aittir. *Mahomets Gesang* adlı şiirin M. Turhan Özdemir'e ait tercümesi de ekte sunulmuş ve mısralar numaralandırılmıştır: M. Turhan Özdemir, "Goethe'nin şiirinde Hz. Muhammed". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/01, (1970), s. 138-140.

tabiat âlemindeki tecellileri ve ilahî işaretleri yoluyla kavranması gibi meseleler üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ana bölümünde ise *Mahomets Gesang* isimli şiir, İslami dünya görüşü ve tarihi gerçeklikler dikkate alınarak tahlil edilecek ve yoruma tabi tutulacaktır.

Mahomet'in Giriş Monoloğu

Goethe'nin tamamlanamayan *Mahomet* projesinin "Mahomet'in Giriş Monoloğu" olarak adlandırılan bölümü, ilahî olanı arama ve bilgi edinme için çabalama sürecinde olan Mahomet karakterinin kendi kendine yaptığı konuşma olarak tanımlanabilir. Buna göre, "Tanrı'nın yeri göğü ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi yarattığı"na iman etmeden önce Mahomet, birbiri ardına önce Müşteri yıldızına, aya ve son olarak da güneşe yönelir. Söz konusu monolog, içinde bir dizi "soru, söylev, haykırış, tekrar"⁴ barındıran duygusal bir yapıya sahiptir.

Mahomet'in kendi kendine yaptığı bu konuşma, Kur'an'ın içinde yer alan bir ayetin tefsiriyle, ufak ayrımlar dışında, oldukça benzerdir. Bu ayette, Kur'an'da "Hanîf" olarak anılan ve "doğru yoldan giden"⁵ anlamına gelen, üç büyük semavi din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet ortaya çıkmadan önce dahi tek bir Tanrı'ya tapan ve bu nedenle monoteistlerin atası olarak görülen Hz. İbrahim'den bahsedilmektedir:

İbrâhim, babası Âzer'e, 'Putları tanrılar mı sanıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum' demişti. Böylece biz İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. 'Rabbim budur' dedi. Yıldız batınca da 'Batanları sevmem' dedi. Ayı doğarken görünce, 'Rabbim budur' dedi. O da batınca, 'Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum' dedi. Güneşi doğarken görünce, 'Rabbim budur; zira bu daha büyük' dedi. O da batınca dedi ki: 'Ey kavmim! Ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.' 'Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim. (En'âm, 74-79)

Tanrı arayışı Kur'an'da, Hz. İbrahim'in, babası⁶ Azer'e yönelttiği soruyla başlar: "Putları Tanrılar mı sanıyorsun?". Goethe'nin dramında ise bu çeşit bir gönderme bulunmaz; aksine, Mahomet gökyüzünün altında yalnızdır ve huzursuzluğunu "Bu ruhun hissiyatını sizlerle paylaşamam. Her birinizin hissettiğini hissedemem" (sat. 1-2)⁷ sözleriyle ifade eder ve dualarını duyabilen, onları

4 Said H. Abdel-Rahim, *Goethe und der Islam. Diss. Freie Universität Berlin*, Augsburg 1969, s. 85.

5 Kurandan alıntılarını ve tefsirlerin tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın web sitesinden alınmıştır. Bk. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

6 Bu ayette geçen Arapça Ab sözcüğü, Wâlid'in aksine hem biyolojik hem de mecazi bir babayı tanımlayabilir. Bu nedenle klasik Kur'an tefsirlerinde, Azer'in Hz. İbrahim'in biyolojik babası mı yoksa bir yakını mı olduğu konusunda tartışmalar vardır. Ancak çalışmamızda bahsi geçen tartışmalara karşın, 'baba' tabiri kullanılmaya devam edilecektir.

7 Johann Wolfgang Goethe, *Götz von Berlichingen, Clavigo, Stella, Dramen 1765-1775*, haz. Dieter Borchmeyer, Frankfurt am Main, 1985 (ayrıca bk. Johann Wolfgang Goethe, *Sämtliche Werke, Briefe, Tagebücher und Gespräche*).

cevaplayabilen bir ilah arayışında olduğunu gösteren birtakım sorular sorar: “Bu yalvarışlara kim, kim kulak tıkıyor? Bu duaları kim görmezden geliyor.” (sat. 3-4).

İlk başta babasının putperestliğine öfkelenen Hz. İbrahim, Goethe'nin dramındaki Mahomet'te de görebileceğimiz gibi, gece gökte gördüğü bir yıldızı “Rabb'i” ve “Tanrısı” olarak kabul etmeye karar verir. Ardından adım adım, bu üç gök cisminin kendisi için bir ilah olamayacağı sonucuna varır. Bu sonuca varmasının sebebi, bahsi geçen gök cisimlerinin sembolik geçiciliği aracılığıyla (güneş ve ayın batışı) gerçek anlamda geçici olduklarının farkına varmasıdır. Bu nedenle Hz. İbrahim, başlarda Tanrı olarak kabul ettiği yıldızın batmasının ardından onun, olası Tanrısallığını “Batanları sevmem.” sözleriyle reddeder. Aynı şekilde Mahomet de kaybolan yıldız için: “Yüzünü mü çeviriyorsun? Nasıl? Kendini gizleyeni mi sevmişim ben?” (sat. 7-8) der. Ayın yaydığı ışıkla etrafı aydınlatmasının ardından batıp gözlerden kaybolmasına cevaben Mahomet, ona şöyle seslenir: “İzin verme! İzin verme! Bu karanlıklar içinde kalmama! Benim, aldanan ahaliyle aldanmama.” (sat. 12-13). Hz. İbrahim de Kur'an'da benzer şekilde gözlerden kaybolan ayla “sapkınlık içindeki kavim” (sat.13) arasında bir benzetme yapar: “Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırılmış kimselerden olurum” (En'âm, 77). Son olarak, En'âm sûresinin 78. ayetinde Hz. İbrahim, üç gök cismi içinde en büyük olan ve bu nedenle bir ilah olarak kendisine tapmanın en muhtemel olduğu düşüncesiyle, üçüncü ve son gök cismi olan güneşe döner. Bu kısım okura, Mahomet'in monoloğundaki şu sözlerle yansır: “Sana kor hâlindeki güneş, yalvarır kor hâlindeki yürek. Rabbim ol benim Tanrım! Rehberlik et bana her şeyi gören” (sat. 15-16). Ancak artık güneş de battığında, Mahomet'in “sevgi dolu kalbi Yaradan'a” (sat. 20), “güneşi, ayı ve yıldızları, yeri, göğü ve beni yaratan” (sat. 22-24) Tanrısına yönelir.

Tanrının “yaratıcı” sıfatına yapılan vurgu Kur'an'da da yer almaktadır: “Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.” En'âm sûresinin 79. ayetinde de vurgulandığı gibi, Hz. İbrahim (ya da Goethe'nin Mahomet'i) Yaradan'ın dışında gelip geçici bir varlığa inanmak istemez, bunun yerine Tanrı'nın kendisine yönelir, yani “tek olana, sonsuz olana, hudutsuz olana, tüm bu hudutlu olağanüstü varlıkların Goethe'nin varlıklarını borçlu olduklarına”⁸ Monoteizmin bu şekilde işlenmesi, “İslam dininin ana öğretisiyle özel olarak ilgilendiğine işaret eder: Tek Tanrı öğretisine”⁹ Bu konu Mahomet'in monoloğundan sonra gelen Halima ile olan diyalogunda, İslami kaynaklara daha fazla atıfta bulunularak devam eder.

Vierzig Bände, haz. Friedmar Apel u.a., I. Abt., Bd. 4), s. 250.

8 Johann Wolfgang Goethe, *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit*, haz. Klaus-Detlef Müller, Frankfurt am Main, 1986 (ayrıca bk. Johann Wolfgang Goethe, *Sämtliche Werke, Briefe, Tagebücher und Gespräche. Vierzig Bände*, haz. Friedmar Apel u.a., I. Abt., Bd. 14), s. 686. (Goethe'nin *Dichtung und Wahrheit* isimli eserini yeniden yapılandırırken formüle ettiği içeriğin kaybolan tasarısı).

9 Mommsen, s. 198.

Halima ile Mahomet Arasında Geçen Diyalog

Mahomet dramının ikinci bölümünde Halima, Mahomet'e seslenerek monoloğun son bulmasını sağlamakla birlikte aralarındaki diyalogu da başlatmış olur. Halima, sahne yönergelerinde okura, Mahomet'in "süt anne[si]" (sat. 1) olarak tanıtılır ve Mahomet'e "sevgili oğul" diye hitap eder. Bu sebeple, Halima karakterinin Hz. Muhammed'in süt annesi olan Halime binti Ebi Züeyb'e¹⁰ dayandığı söylenebilir. İki arasında geçen diyalogun başında Mahomet, Halima'nın ortaya çıkmasıyla, tefekkürle Tanrı'ya karşı duyduğu yakınlık hissini zedelendiğini hisseder gibidir: "Ah, beni tam da bu mutluluk veren duyguların içindeyken rahatsız etmesi." (sat. 2). Halima'nın "Ürkütme beni sevgili oğul!" demesinin üzerine, Mahomet ona oldukça garip ve endişe uyandırıcı görünür. Bu söyleminin ardından da Mahomet için "O çok değişmiş. Doğası tersine dönmüş" (sat. 36-37) ifadelerini kullanır.

Diyalog ortamında gerçekleşen iletişim; anlaşmazlık ve yanlış anlamalarla karakterize edilir: Mahomet hâlen varoluşsal manevi deneyiminin sarhoşluğu içindeyken, Halima dünyevi endişeler içindedir ve Mahomet'in yalnız başına "gecenin tehlikelerine" (sat. 5) ve karanlığına maruz kalmasını istemez. Mahomet'in Halima'da bıraktığı tuhaf izlenim kısmen, Hz. Muhammed'in karısı Hz. Hatice'nin, kocasının melek Cebrail ile ilk karşılaşmasının ardından eve döndüğünde verdiği tepkiye benzemektedir:

Melek onu nefesi kesilecek kadar sıkıca bağrına bastı, tam üç kez. Sonra 'Oku! Seni yaratan Rabbinin adıyla...' dedi. Peygamberimiz, korku ve heyecandan boyun kasları seğirerek evine koştu ve, 'Beni örtün.' dedi. Kendine geldiğinde sevgili eşi Hz. Hatice'ye olup bitenleri anlattı.¹¹

Goethe'nin anlatımına göre Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in yaşadığı olağanüstü karşılaşmanın ardından, her ne kadar kocasına şefkatle yaklaşarak ona inandığını gösterse de Halima'nın "O çok değişmiş. Doğası tersine dönmüş, zihni acı çekiyor." (sat. 36-37) sözlerinden anlaşıldığı üzere kocasının şok edici bir durumla karşılaştığını, dolayısıyla tuhaf ve alışılmadık dışında davrandığını düşünmüştür.

Mahomet ve Halima arasında gelişen ve Mahomet'in edindiği yeni deneyimlerle bağlantılı olan "tartışma", İslam öğretisiyle birçok yönden benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda ilk olarak, gece yarısı, yıldızlı gökyüzü altında gerçekleşen diyalog sahnesinin çözümlenmesi gerekmektedir. Halima, "güneşin batışından" (sat. 4) itibaren, tüm gece boyunca Mahomet'i arar ve sonunda onu bulur. Bunun üzerine Halima, endişesini ifade eder ve Mahomet'e geceleri dışarıda yalnız olmanın tehlikelerinden bahsederek onu bu tehlikelere karşı uyarır. Sözüünü ettiğimiz bu sahne, gece vakti gerçekleşiyor olmasıyla ve Mahomet'in burada Halima'ya "Rabbim, Tanrım bana içtenlikle

10 Bk. Martin Lings, *Muhammad. Sein Leben nach den frühesten Quellen*, Kadern, 2000, s. 40.

11 Hadisler de aynı ayetler ve tefsirler gibi Diyanet İşleri Başkanlığı web sitesinden alınmıştır. Bk. <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/>. <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=1&SAYFA=249>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

yaklaştı.” (sat. 10) diye cevap vermesiyle, Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirildiği ve gecenin geç saatlerinde Rabb'e yakınlığını anlattığı Hira dağındaki geceye atıfta bulunur:

Allah her gece, gecenin ilk üçte biri geçtiğinde dünya semasına iner (rahmet nazarıyla bakar) ve 'Melik benim! Melik benim! Var mı bana dua eden, onun duasını kabul eyleyeyim? Var mı benden isteyen, istediğini vereyim? Var mı benden mağfiret dileyen, onu affedeyim?' buyurur.¹²

Bu hadis, Tanrı'nın insanların isteklerine cevap vermek ve günahlarını bağışlamak için onlara özellikle geceleri yaklaştığını belirterek gece ibadetinin değerini vurgular. Mahomet'in "Tanrı bana içtenlikle yaklaştı." (sat 10) ifadesindeki "yaklaşma" kavramı bu nedenle, İslami hadisler çerçevesinde Tanrı'nın "dünya semasına" inmesiyle ilişkilendirilebilir. Mohamet dramında bir gece sahnelerinin ele alınması ve metinde Tanrı'nın insanlara özellikle "geceleri" yaklaşmasından bahsedilmesi, bu benzerliğin altını çizmektedir.

Mahomet, "gecenin tehlikeleri" (sat. 5) ve "haydutlar" (sat. 9) nedeniyle kendisi için endişelenen Halima'yı, Tanrı'nın her zaman her yerde bulunduğunu ima eden "Yalnız değildim" (sat. 10) sözleriyle teselli etmeye çalışır. Böylece bu diyalog, Kur'an'ın çeşitli yerlerinde benzer şekillerde vurgulanan Tanrı'nın her zaman her yerde bulunuşuna dikkat çeker. Örneğin, Tâhâ sûresinde Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun, Tanrı adına, acımasız hükümdar Firavun'un karşısına çıkacakları vakit Yaratan, "onların yanında olduğu"nun güvencesini verirken şu ifadeleri kullanır: "Korkmayın, bilin ki ben sizinle beraberim; iştirim, görürüm" (Tâhâ, 46). Aynı güvenceyi, Tevbe sûresinin 40. ayetinde, Hz. Muhammed'in Mekkeli putperestlerden kaçarken birlikte bir mağaraya sığındığı yol arkadaşı Ebu Bekir'e de verdiğini görürüz¹³: "Hani onlar mağaradaydılar; arkasına 'Tasalanma! Allah bizimle beraberdir'" (Tevbe, 40). Onları arayan müşrikler (Halima'nın uyarıda bulunduğu haydutlar gibi) "mağaranın ağzına kadar geldikleri hâlde içerisine bakmadan dönüp gittiler. Çünkü Allah, bu iki yolcuyu görünmez ordularla destekleyerek korumuş, onlar da bakmadan geçip gitmişlerdi." ¹⁴

Yukarıda tartışılan, Tanrı'nın her zaman her yerde bulunabilmesinin fiziksel olarak anlaşılması gerektiği hususu, yalnızca Kur'an tefsiri ve öğretisinde değil, Goethe'nin dramında da ifade edilmiştir. Bunun nedeni, Mahomet'in söyleminin hemen ardından gelen ve o dönemde Mekkeli putperestlerin aşına olduğu Tanrılar dünyasına ilişkin materyalist görüşü temsil eden Halima'nın bir dizi sorusudur. Mahomet yalnız olmadığını, tam aksine, Tanrı'nın her ân kendisinin yanında bulunduğunu, kendisini desteklediğini hissettiğini söyledikten sonra Halima ona şu soruları sorar: "Onu gördün mü[?]" (sat. 11) ve "Evi neresi?" (sat. 28). Halima, yönelttiği bu sorularla yalnızca Mahomet'in içinde bulunduğu duruma ilişkin şüphelerini ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda Mahomet'in kavradığını düşündüğü ve somut put figürlerinden açıkça

¹² <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=2&SAYFA=41>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

¹³ Bk. Lings, s. 166-168.

¹⁴ <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=7&SAYFA=30&SRC=ma%C4%9Fara>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

sıyrılan Tanrı'nın maddesel olmayan mahiyetine de işaret eder. İslam öğretisine göre Tanrı, fiziksel olarak kavranamaz; zira o kendisi tarafından yoktan var edilen hiçbir varlığa benzemez.¹⁵ Bu durum Kur'an'da "Gözler O'nu idrak edemez, hâlbuki O gözleri idrak eder. O en ince şeyleri bilir ve her şeyden haberdardır" (En'âm, 103), ya da "O'na benzer hiçbir şey yoktur" (Şûrâ, 11) şeklinde ifade edilmektedir.

Goethe'nin, "Tanrı'nın kendisini tabiatta açığa vurması fikri"¹⁶ Kur'an doğrultusunda Allah'ın esma ve sıfatının tabiatta tecellisi olarak geçmekte, bu tecelli ve tezahürler insanların dikkatini gözle görülebilecek şeylere doğru çekmekte ve bunlar Tanrı'ya işaret eden göstergeler olarak kabul edilmektedir: "Sağlam düşünce ve inanç sahipleri için yeryüzünde açık kanıtlar vardır. Hatta kendinizde de. Hiç görmüyor musunuz?" (Zâriyât, 20-21). Ayrıca yaratılış üzerine etkili bir biçimde düşünmeye de davet eder: "Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?" (Gâşiye, 17). Kur'an'daki bu çağrıya benzer şekilde, Goethe'nin Mahomet'i de Halima'nın dikkatini tabiata çeker ve ona Tanrı'nın tabiat yoluyla nasıl fark edilebileceğine dair örnekler verir: "Onu görmüyor musun? Usulca akan her pınarda, çiçek açan her ağacın altında, sevgiden doğan sıcaklığıyla çıkar karşıma. Ona teşekkür borçluyum, nasıl da açıp genişletti sinemi, kalbimin o sert örtüsünü kaldırdı ki onun yakınlığını hissedebileyim." (sat. 12-14). Mahomet'in Tanrı'yı deneyimleme sırasında yaşadığı gelişme, bir kez daha Kur'an'a atıfta bulunur. İnsanlar, çoğu kez apaçık, gözlerinin önünde olan biteni bile yorumlayamazlar; zira örtülü kalplerle¹⁷ görmek için manevi/ ruhsal bir tabiata sahip olmak gerekir: "Yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki ibret almış kalplere yahut işitmiş kulaklara sahip olsunlar! Şu bir gerçek ki gözler körleşmez fakat göğüslerdeki kalpler körleşir" (Hac, 46). Mahomet, "kalbinin sert örtüsü" kaldırıldığı için teşekkür ederken bu mertebeye ulaşmıştır.

Mahomets Gesang Şiiri

Mahomets Gesang şiiri aslen, Hz. Muhammed'in damadı ve onun vefatından sonra halifelik yapmış Ali bin Talib ve onun eşi, aynı zamanda Hz. Muhammed'in de kızı Fatıma'ya dayanan Ali ve Fatema karakterleri arasındaki etkileşimi temsil etmektedir. Ancak, "Goethe, Frau v. Steine, kendi gençlik şiirlerinden bir seçki verdiğiinde [...], *Mahomets Gesang* şiirinin seyrini değiştirmiş ve diyalogdan vazgeçmiştir."¹⁸ Bu nedenle, şiirin diyalogsuz olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak Frankfurt baskısı dikkate alınacak ve şiir diyalogsuz olarak incelenecektir.

Şiir, bir nehrin yavaş yavaş coşmasından, "kardeş kaynakları" (M. 15) ve "dereleri" (M. 26) kendisiyle birlikte sürükleyip, önce "okyanusa" (M.36) en nihayetinde ise onu "bekleyen

15 Monika ve Udo Tworuschka, *Der Islam. Die Welt der Religionen*, Gütersloh/München 2007, s. 22.

16 Mommsen, s. 201.

17 Bk. "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır." (Bakara Suresi, 7. Ayet, Diyanet Tefsir); "Yahudiler 'Kalplerimiz perdelidir!' dediler." (Bakara Suresi, 88. Ayet, Diyanet Tefsir).

18 Hanna Fischer-Lamber, *Der Junge Goethe*, C I, [5 Ciltlik Gözden Geçirilmiş Basım], Berlin / New York 1999, s. 450.

Yaradan'a" (M.65) ulaşmasından bahsetmektedir. Bahsi geçen bu nehir metaforu, diğer birçok şair tarafından da kullanıldığı gibi sıklıkla "Sturm und Drang" akımının deha simgesi olarak da yorumlanır.¹⁹ Bununla birlikte *Mahomets Gesang* başlığının, Goethe'nin nehir tasvirinde "Hz. Muhammed ile nehir imgesi arasındaki ilişkiye işaret" ettiği ileri sürülebilir.²⁰ Bu durum bir sonraki başlık altında inceleyeceğimiz gibi nehrin, Hz. Muhammed'in kendisini temsil eden bir metafor olduğu varsayımının temelini oluşturur.

Hz. Muhammed'i Temsil Eden Nehir Simgesi

Nehir metaforunun etrafını çevreleyen kavramları incelediğimizde, nehrin açık bir biçimde kişiselleştirildiği gözlemlenir, zira "koparıp sürükleyen güç, güçsüz 'kardeşleri' 'ezeli ve ebedi okyanusa' götürmek, kültür inşa etmek, şehirler ve saraylar yaratmak; tüm bunlar, şairin dehasını, etkinliğini ve çabasını nehir imgesinde sunma niyetini gösterir.²¹ Nehrin kişiselleştirilmesine ek olarak, insan vücudunu akla getiren kavramlar da kullanılır; yani nehrin "baş[ından]" (M. 61), "güçlü omuzların[dan]" (M. 59), "dizlerin[den]" (M. 22) ve hatta "nefes[inden]" (M. 17) söz edilir. Ayrıca, coşkuyla akan nehrin hareketleri ve elde ettiklerini tanımlama biçimi de insan eylemiyle benzerlik göstermektedir. Bu noktada, nehrin bir kişiliğinin, bir karar verme gücünün olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır: Nehir, "periler" (M. 4) tarafından beslenmiş gençliği ve bir delikanlıya benzetilmek amacıyla kullanılan "gençlik dolu" (M. 8) tanımdan sonra "genç önder" olarak (M. 14) "kardeşlerini" (M.66) "kükreyen zafer alayında" (M. 52) "ezeli ve ebedi okyanusa" (M. 36) götürür. Okyanus da kişiselleştirilmiş bir şekilde "kollarını açmış" (M. 34) "çocuklarını" (M. 66) bekliyordur. Tüm bu unsurlar, ileriki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde tartışılacak olan "nehir metaforu ile temsil edilen, insanlığın manevi önderi"²² Hz. Muhammed ile kişiselleştirilmiş nehrin bir karşılaştırmasını ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed'in Gençliği

Şiir ilk mısralarından itibaren, Hz. Muhammed'in doğumu ve gençliği hakkında yoldaşlarına anlattığı bir hikâye ile benzerlik göstermektedir:

Ben babam İbrâhim'in duâsıyım. Kardeşim İsâ'nın müjdesiyim. Annemin ise rüyâsıyım. O, bana hâmile iken Şam saraylarını aydınlatan bir nurun kendisinden çıktığını görmüştü. Ben, Sa'd bin Bekroğulları yanında emzirilip büyütüldüm. Bir gün süt kardeşimle birlikte evlerimizin arkasında kuzuları otlatıyorduk. O sırada yanıma beyaz elbiseli iki kişi geldi. Birinin elinde içi karla dolu bir altın tas vardı. Beni tuttular,

19 Bk. Abdel-Rahim, s. 73-84.

20 Abdel-Rahim, s. 62.

21 Abdel-Rahim, s. 62.

22 Mommsen, s. 195.

göğsümü yardılar. Kalbimi de çıkarıp yardılar. Ondan siyah bir kan parçası çıkarıp bir yana attılar. Göğsümü ve kalbimi o karla temizlediler.²³

Şiirde nehri besleyen “periler” (M. 4), Hz. Muhammed’in gençliğine dair anlattığı hikâyesinde kendisini ziyaret eden, kalbini temizleyen ve melek sûretli andıran iki zat ile karşılaştırılabilir. Mahomet’in Tanrı’ya yakınlaşmış olmanın verdiği mutluluk karşısında duyduğu minnettarlığını ifade ettiği diyalog sahnesinde de “göğsün yarılmasına” dikkat çekilmiştir. Mahomet orada şöyle söyler: “Ona teşekkür borçluyum, nasıl da açıp genişletti sinemi, kalbimin o sert örtüsünü kaldırdı ki onun yakınlığını hissedebileyim.” (sat. 13-14).

“Periler / Gençliğini beslediler” (M. 4-5) ifadesini yalnızca fiziksel düzeyle, yani fiziksel beslenmeyle ilişkilendirirsek, Hz. Muhammed’in yaşamına dair bir başka benzerlik daha gözler önüne serilir: Antik Arabistan’da Mekke gibi şehirlerden çocukların, çöllerde nispeten basit bir hayat yaşayan Bedevilere verilmeleri ve orada bakımlarının bir süre süt anneler tarafından üstlenilmesi adettendi. Bu sayede “periler” tarafından “beslenmiş” gençler gelişecek, “oğullarının soluması gereken temiz çöl havasının [...] yalnızca beden için değil ruh için”²⁴ de olumlu bir etkisi olacaktı.²⁵ Burada “melek” kavramının “peri” kavramına indirgemesi, şairin hem metafizik kavrayışını hem de eserin kurgusallığını yansıtan önemli bir göstergedir.

Tanrı’nın Sadık Kulu Hz. Muhammed

Nehrin “mermer kayalarda” raks etmesinin ardından (M. 9) “tekrar semâya” (M. 11-12) sevinçle seslenmesi, Hz. Muhammed’in bir şeylere karşı duyduğu özlem olarak yorumlanabilir. Nehir, muhtemelen yağmur damlaları şeklinde, bulutlardan yeryüzüne iner inmez ve yıpratıcı bir “karanlık vadi” (M. 20) içinde olduğunun farkına varır varmaz, Kur’an’da yer alan “Doğrusu biz Allah’a aitiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz” (Bakara, 156) mealindeki ayette de belirtildiği üzere, “bulutlar ötesinde” (M. 4) yer alan memleketinin, asıl geldiği yerin özlemini çekmeye başlar. İslamiyet’in son peygamberi olan Hz. Muhammed, kendisinden önceki diğer peygamberler gibi bir model ya da “güzel bir örneklik” (Ahzâb, 21) olarak kabul edildiğinden, onun Kur’an’ın bakış açısıyla, “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir” (En’âm, 32) ve “Elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır” (Duhâ 4) ayetlerinde de olduğu gibi dünyanın faniliğini daha çok benimsemesi beklenir. Bu durum kendini, asıl ait olduğu yere özlem duyan nehrin kişiselleştirilmesinde gösterir (tefsir için bk. Ahzâb 21, 24). Dünyanın bu fani yanı Hz. Muhammed’in sürekli olarak Tanrı’yı anarak, “semâya” (M. 10) yani Yaratan’a özlem duymasına ve dünyadaki mevkiini bir ağacın gölgesi altında gölgelenen yolcu olarak karşılaştırmasına yol

23 Ahmed b. Hanbel, *Müsned IV*, İstanbul 1981, s. 127-128.

24 Lings, s. 39.

25 Lings, s. 40.

açmıştır: “Benim dünya (konforu ve lüksü) ile ne işim olur ki! Ben, dünyada bir ağacın altında gölgelendikten sonra yola koyulup orayı terk eden bir yolcu gibiyim.”²⁶

Müslümanlar için Hz. Muhammed'in Merkezi Rolü

Önceki hadiste yer alan “Şam saraylarını aydınlatan”²⁷ ifadesi ve Goethe'nin şiirinin üçüncü mısraında bulunan “pırıl pırıl” (M. 2) sıfatından da anlaşılacağı üzere, Hz. Muhammed'den yayılan ışık, kendisinin Müslümanlar için olan önemine işaret etmektedir. Hz. Muhammed de Hz. Adem, Hz. Musa, Hz. İsa ve birçok farklı peygamber gibi²⁸ yalnızca sıradan bir insan ve Kur'an'da yer aldığı biçimde “yalnızca bir elçidir” (Âl-i İmrân, 144). Müminler, “Onlar arasında ayırım yapmayız” (Bakara, 136) deseler de Hz. Muhammed'in hem “güzel bir örnek” olması hem de son peygamber olması yönünden önemli bir rolü vardır. Goethe, peygamberin bu konumunu Yunan mitolojisinin en önemli karakterlerinden biri olan ve dünyayı “güçlü omuzların[da]” (M. 59) taşıyıp göğü ayakta tutan Atlas ile karşılaştırır. Nehre, koca “şehirler” (M. 54) için bir dayanak olmasından dolayı atfedilen büyük önem, Kur'an'da Hz. Muhammed'e atfedilen üstün önem ve yüksek mertebeden çok da farklı değildir. Enbiyâ sûresinin 107. ayetinde peygambere verilen değeri şu sözlerle görmek mümkündür: “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” (Enbiyâ, 107). Şiirde ise bu durum, Tanrı'nın ve meleklerin barış ve bereket dilekleriyle birlikte müminlerin de “binlerce yelkenli” (M. 61) ile onun “ihtişamı[nın]” şahidi (M. 63) olmaları ile gösterilir: “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun” (Ahzâb, 56).

Hz. Muhammed'in İslamiyet'te “âlemlere rahmet olarak” (Enbiyâ, 107) gönderilen bir peygamber niteliğini taşımasının bir diğer sebebi de Tanrı'nın onu peygamber ilan ederek dünyayı manevi bir karanlıktan kurtardığına²⁹ ve yeryüzündeki tüm varlıkların onun gelişini hasretle beklediğine dair olan inançtır.

Halima, kundağa sarılmış bir çocuk gibi sıkışmıştım, o karanlık bağın içinde yalnızca kollarımı ve ayaklarımı hissedebiliyordum ve kendimi kurtarmak benim elimde değildi.
Rabbim, insan ırkını bağlarından sen kurtar, en derin hisleri sana hasret. (sat. 32-35)

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere, İslam öğretisi Hz. Muhammed'i, insanlar için “müjdeleyici ve uyarıcı” (İsrâ, 105) olarak kabul eder, tıpkı Goethe'nin nehri gibi. Nehir de insanlar arasındaki kardeşlerini “ovalardan” (M.45) ve “dağlardan” (M. 46) alır ve onları bu dünyanın kederinden kurtarmak için, “bekleyen Yaradan'a” (M.67) ulaştırır. Söz konusu keder, şiirin mısralarında olumsuz imgelerle işaretlenmiştir: “Çünkü ıssız çölde aç kumlar, / Tepemizde

26 <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/sayfa.php?CILT=3&SAYFA=637&SRC=a%C4%9Fac%C4%B1n>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

27 Ahmed b. Hanbel, *Müsned IV*, İstanbul 1981, s. 127-128.

28 Bk. Annemarie Schimmel, *Der Islam. Eine Einführung*, Stuttgart 1990, s. 73.

29 Bk. Lings, s. 29-30.

güneş, / Emiyor, bitiriyor kanımızı, / Ve bir tepe engelliyor / Göle varmamızı.” (M. 39-43). Bu nedenle “Ovalardan ırmaklar / Ve dağlardan dereler” (M. 30-31) mısraları, Hz. Muhammed’in elçiliğindeki³⁰ müminler olarak yorumlanabilir. Hz. Muhammed, kayalardan fıskıran “kaynak” (M. 1) olarak, cemaatini, yani “kardeşlerini, / sevdiklerini, / çocuklarını” (M. 66-67) Kur’an’daki “Bizi dosdoğru yola ilet” (Fâtiha, 6) ayetine göre, ilahi birliği simgeleyen “ebedî Okyanusa” (M. 36) götüren kişidir ve bu sebeple müminler arasında büyük öneme sahiptir.

Nehir Simgesi ile Hz. Muhammed’in Kişiliği Arasındaki Benzerlikler

Nehrin karakteristik özelliklerinden ve akış biçiminden Hz. Muhammed’in kişiliğine dair benzerlikler saptamak mümkündür. Örneğin, nehir “kıvrılarak” (M. 24) süzülürken ve “karanlık vadi” (M. 20) boyunca akarken, onu yolundan ne güzel bir “çiçek” (M. 21) ne de “hülyalı sarmaşıklar” (M. 22) alıkoyabiliyor. Aksine, nehir niyetinden sapmadan, engellerden kaçınarak yoluna devam ediyor, “ovaya” giriyor (M.27) ve böylece daha “muhteşem” (M.50) “çoşuyor” (M.49) ve “durmaksızın” (M. 55) şırıltıyla akmaya devam ediyor. Bu anlatılanları Hz. Muhammed’in hayatı ile karşılaştırdığımızda, onun da misyonunu gerçekleştirmeye çalışırken sayısız engelle karşılaştığını görebiliriz. Örneğin, Hz. Muhammed’in tek bir Tanrı’ya inanç duyulması gerektiğiyle ilgili verdiği vaazlar, o zamanlar çoğunluğun putperest olduğu ve İslamiyet’te “Allah’ın evi” diye anılan Kabe’yi 360’tan fazla putla dolduran Mekkeli müşriklerin gözünde büyük bir sorun oluşturuyordu. Çeşitli tekliflerle, “güzel çiçeklerle” Hz. Muhammed’i, misyonunu yaymaktan caydırmaya çalışıyorlardı. Bunların arasında soyu Hz. Muhammed gibi Haşimilere dayanan Mekke’nin en etkili liderlerinden biri olan Utbe bin Rebia da bulunmaktaydı:

Tekliflerime kulak ver ve herhangi birini kabul edip edemeyeceğine bir bak. Aradığın zenginlik ise, sen aramızdaki en zengin adam oluncaya dek, kendi mülklerimizden senin için bir servet toplarız. Aradığın şey saygınlıksa, seni liderimiz kılarız ve senin rızan olmadan hiçbir karar almayız. Kral olmak istiyorsan, seni kralımız yaparız.³¹

Ancak Hz. Muhammed bu “dizlerine sarılan hülyalı sarmaşıklar[ın]” (M.22) tekliflerinin hiçbirini kabul etmez, aksine onlardan “kıvrılarak süzülerek” (M.24) uzaklaşır ki içindeki her şeyin, Kur’an’da tarif edildiği gibi, – “Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık” (Kehf, 7) – süs olarak yaratıldığı bu karanlık, cezbedici “karanlık vadi[de]” (M. 20) yoluna devam edebilsin. Bir yandan da söz konusu tekliflere tıpkı Goethe’nin hiçbir engel tanımadan akan nehri gibi kararlılıkla cevap verir: “Bunu bilesin ki, ey amca! Güneş’i sağ elime, Ay’ı da sol elime verseler, ben yine bu dinden, bu tebliğden vazgeçmem. Ya Allah, bu dini hâkim kılar, yahut ben bu uğurda canımı veririm.”³² Goethe’nin içinde Hz. Muhammed’e karşı oluşan “derin sempati”, muhtemelen peygamberin bu sarsılmaz inancından

30 Bk. H. Achmed Schmiede, *Islam lernen Islam leben*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s. 11.

31 Lings, s. 89-90. Ayrıca bk. İbn Hişâm, I, s. 293-295.

32 İbnü’l-Esir, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, II, s. 64.

kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in bu dik duruşu, İslam dininin tarih boyunca dünyanın pek çok yerinde "kükreyen zafer alayı" (M. 52) ile karşılanmasına neden olan bir özelliktir ve bu konu, bir sonraki başlıkta daha yakından irdelenecektir.

Nehrin Artan Akış Hızı ve İslamiyet'in Yayılışı

Bu bölümde, Hz. Muhammed'in hayatı ile Goethe'nin nehrini karşılaştırmaktan ziyade onun peygamber olarak İslamiyet'in gelişimindeki ve yayılmasındaki rolüne odaklanılacaktır. Yukarıda yer alan nehrin gençlik evresi ile Hz. Muhammed'in gençliği arasındaki karşılaştırmanın ardından, ilk önce yükselen nehrin üç evresi ile İslamiyet'in yayılma evreleri arasındaki benzerlikler çözümlenmelidir; zira "bu mesele, en küçük başlangıçlardan yol alıp daha sonra devasa boyutlara ulaşan manevi gücü ve bu gücün Tanrı'nın simgesi hâline gelen okyanusla birleşmesinin görkemli sonucuyla birlikte genişlemesini ve gelişmesini tanımlamaya hizmet eder."³³ Ardından çevresine hayat veren nehrin yol açtığı gelişmeler ve kazanımlar üzerinde durulacaktır ve her biri bizlere, eski İslam tarihi de göz önünde bulundurulduğu takdirde, yayılan İslam dini ile çevresine hayat veren nehir arasında bir karşılaştırma yapmanın mümkün olduğunu gösterecektir.

İslami Mesajın Yayılışı

Kaynağı "çalılıkta kayalar arasında" (M. 6) olan nehre paralel olarak, Hz. Muhammed'e kırk yaşında bahsedilmiş peygamberlik çağrısının gerçekleştiği yer de "kayalar arasında[dır]" (M. 6). Bahsi geçen bu kayalar, Mekke'den çok da uzakta olmayan, Hz. Muhammed'in "manevi tefekkür için"³⁴ gittiği Hira Dağı'ndaki³⁵ bir mağaradadır. İslami inanışa göre, peygamber tam da burada Kur'an'da sıklıkla nur "al-rüh" yani "ruh" (Kadir, 4) olarak adlandırılan melek Cebrail tarafından ziyaret edilir ve Tanrı'dan ilk vahyini alır.³⁶ "Taptaze gençlik dolu" (M. 8) olarak tanımlanan ve kendisine neredeyse eğlenceli bir görüntü atfedilmiş, bulutlardan aşağı dans ederek inen ve herhangi bir destekçisi olmadan "rengârenk çakılları" (M. 13) kovalayan nehrin ilk aşamasına paralel olarak, Hz. Muhammed ilk olarak kendine inen vahyi yalnızca ailesinden bazı kişiler ile paylaşmıştır. Ancak "Yakın akrabaları da uyar" (Şuarâ, 214) ayetinin vahyedilmesinden sonra, halkını açık bir biçimde kendi inancına davet etmeye, yani nehir gibi "kardeş kaynakları[na]" (M.15) yönelmeye ve onları kendiyle birlikte koparıp sürüklemeye koyulmuştur.

Aslında bu durum, Hz. Muhammed'in iletisinin ikinci aşamasının başlangıcına işaret etmektedir ancak Mekkeli putperestlerin zulmü de daha yeni başlamaktadır. "Çünkü ıssız çölde aç kumlar, / Tepemizde güneş, / Emiyor, bitiriyor kanımızı, / Ve bir tepe engelliyor / Göle

33 Mommsen, s. 195.

34 Mommsen, s. 195.

35 Lings, s. 65.

36 Bk. Muhammad Ibn İshâq, *Das Leben des Propheten. Aus dem Arabischen übertragen und bearbeitet von Gernot Rotter*, Kadern 1999, s. 46; Lings, s. 65-68.

varmamızı” (M. 39-43) mısraları, Hz. Muhammed ve giderek artan destekçilerinin o dönemlerde maruz kaldıkları zorluklara ve eziyetlere atıfta bulunmaktadır. Bu eziyetler, bazı Müslümanların Habeşistan’a³⁷ göç³⁸ etmesine neden olmuştur ancak bu göçün bir iyi yanı Habeşistan’ın Hristiyan hükümdarı Negus’un kendilerine koruma teklif etmiş olmasıdır.³⁹ Göç hareketinin ve Medine’de güvenilir bir topluluğun kurulmasının ardından – “İsimler veriyor beldelere, / Şehirler oluşuyor ayağının altında” (M.53-54) mısraları bu durumdaki oluşuma işaret eder – daha fazla destekçi meydana çıkar, bu destekçiler aşağıdaki kesitte farklı bölgelerden nehirlerin ve akarsuların anıldığı ifadelerde yansıtılır: [...] Ve girince ovaya / Gümüş gibi muhteşem / Ova bezeniyor onunla / Ovalardan ırmaklar / Ve dağlardan dereler / Sevinçle sesleniyorlar ona: Kardeş, / Kardeş, kardeşlerini al yanına [...] (M. 27-33).

Bundan sonra, İslam’ın üçüncü büyük evresi başlar ve bu evre de nehrin nihai olarak kabarmasıyla benzerlik göstermektedir: “ ‘Gelin hepiniz benimle’, / Ve coşuyor şimdi O, / Daha muhteşem, bütün nesil / Kaldırıyor Önderi yücelere” (M. 48-51). Burada ayrıca “Gelin hepiniz benimle” (M. 48) mısraı, peygamberin bu süre zarfında hem kendi kabilesinden hem de diğer kabilelerden edindiği çok sayıdaki “kardeş kaynaklar[a]” (M. 15) işaret eder. Böylece, hicretten sekiz yıl sonra, “kükreyen zafer alayı[yıla]” (M. 52) Mekke’nin yeniden fethi gerçekleşmiş, birçok Müslüman, yıllar sonra anavatanlarına dönebilmiş ve kutsal şehirlerinde hac vazifelerini yerine getirebilmişlerdir. 10.000’den fazla Müslüman –ve hatta İslamiyet’in getirdiği tektanrıcılığı putperestlikten kurtuluş olarak gören ve memnuniyetle kabul eden kalabalık kabileler– Hz. Muhammed ile sırt sırta savaşmaya hazır bir biçimde onun din kardeşleri olmuşlardır.⁴⁰ Çoğunlukta oldukları için de Mekke’nin yeniden fethi savaşız gerçekleşmiştir. Ancak şiirin önceki versiyonunda “Onun İyiliğinin Anıtları”⁴¹ şeklindeki ifadeler, peygamberin ona zulmedenlere merhamet gösterdiğine ve onları “Siz Kureyşliler! Size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?”⁴² sözleriyle affettiğine yorumlanabilir.

Peygamberin sorusu üzerine Kureyşliler şöyle cevap vermişlerdir: “İyi düşünüyoruz ve iyi konuşuyoruz: Asil ve yüce gönüllü kardeş, asil ve yüce gönüllü bir kardeşin oğlu. Emredersin!” Hz. Muhammed onlara, vahye göre Yusuf’un, Mısır’daki kardeşlerine söylediği bağışlayıcı sözlerle yanıt verdi: “Bakın, size kardeşim Yusuf’un sözleriyle konuşuyorum: *Bugün size hiçbir sitem uğramayacak! Tanrı sizi bağışlar ve O, en çok merhamet edendir, Rahmandır!*”⁴³

“Bütün nesil” (M. 50) ifadesi için birçok olası yorum vardır: Bu ifade, daha önce bahsedilen İslamiyet’i kabul eden yabancı kabileleri işaret ediyor olabilir; yani Mekke’ye dönene kadar Müslümanlara düşman olan Hz. Muhammed’in kabilesi Kureyşe; ya da o tarihler içinde yaşamış

37 Bugünkü ismiyle Etiyopya.

38 622 yılındaki ‘Hicret’ (Arapça: ‘göç’) büyük önemi nedeniyle İslami ay takviminde sıfır yılını temsil ediyor.

39 Bk. Lings, s. 117-122.

40 Ibn İshâq, s. 224.

41 Fischer-Lamber, s. 1/133.

42 Ibn İshâq, s. 224; ve Taberî, *Tarih*, Beyrut 1407/1987, II, s. 161.

43 Lings, s. 411.

ve “Ve coşuyor şimdi O, / Daha muhteşem” (M. 49-50) mısralarında işaret edilen diğer İslam krallıklarına. Bunlara örnek olarak, Hz. Muhammed'in ölümünden iki yıl sonra, 634 yılında, ilk halife Hz. Ebu Bekir'in önderliğinde tam anlamıyla İslamlaştırılan Arap yarımadası ya da 750 yılından itibaren İspanya'dan Hindistan'a kadar uzanan Emevi İmparatorluğu ya da 1300 yılında Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle Osman Gazi tarafından hızlı bir biçimde kurulan Osmanlı İmparatorluğu gösterilebilir.⁴⁴

Nehrin Hayat Veren Akışı ve İslam Bilimiyle İlgili Başarılar

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, “çiçek[lerin]” (M. 21) onu yolundan alıkoymasına izin vermeyen nehir, Hz. Muhammed'in iletisini aktarma konusundaki kararlılığı olarak yorumlanabilmektedir. Ancak şiirin 16, 17 ve 18'inci mısraları ele alındığında, tekrar çiçeklerden söz edildiği görülür: “Çiçekler açıyor aşağı vadide / Yeşeriyor nefesiyle çimenler / Adım attığı her yerde.” Bu mısralar, çevresini zenginleştiren ve ona hayat veren bir nehrin resmini çizmektedir. Bu başlık, nefesiyle çimenleri yeşerten, ayağının altında şehirler oluşturan ve çevreye hayat veren nehrin, İslamiyet'in yayılışı bağlamında meydana gelen bazı tarihsel gelişmelerle nasıl ilişkilendirilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. İslamiyet, yayılışı esnasında “adım attığı her yerde” “çiçeklerin” açmasına neden olmuştur ve bu “çiçekler”, İslami öğretinin dayandığı iki ana kaynaktan, yani Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ve “Hz. Muhammed'in söz ve eylemlerinin sahit aktarımlarının tamamı”⁴⁵ olarak tanımlanan Sünnet'in bilimsel olarak ele alınmasında görülebilir. Hz. Muhammed'in peygamberlik görevindeki “güzel bir örneklik” (Ahzâb, 21) rolüne tam anlamıyla uyabilmek ve kendi eylemleriyle ilahi sözün “Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz” (Hicr, 9)⁴⁶ ayetinin bir parçası olabilmek için Müslümanlar, her zaman doğruluğu ve güvenilirliği konusunda aktarılan metne özen göstermişlerdir. Bu nedenle günümüzde de bazı Müslümanların Kur'an'ın tamamını ezberlemeleri yaygın bir durumdur: “Onlara hafız (koruyucu) denir. Bir hafız, Kur'an'ı kalbine, tabiatına, zihnine alır; Kur'an'ın sözüyle, tınısıyla ve ritmiyle özdeşleşir.”⁴⁷

Hz. Muhammed'in vefatından kısa bir süre sonra, peygamberin öğretilerinin ayrıntılı aktarımıyla ilgili duyulan endişelerden dolayı, hadis çalışmaları gibi geleneksel metinlerin doğruluğu ve aktarımı ile ilgilenen bilim dalları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, bir metnin güvenilir bir biçimde aktarılıp aktarılmadığına karar verebilmek için bir metnin anlatıcılarının biyografilerini değerlendiren ‘İlm al-Rigal’ kurulmuştur. Aktarım zincirleri, “hadisbilimcilerin elinde, sahte aktarımları ayıklayabilecekleri ve aktarımların doğruluğunu tespit edebilecekleri

44 Tworuschka, s. 19.

45 Mathias Rohe, *Das Islamische Recht*, München 2009, s. 52-53.

46 Bu ayet, klasik Kur'an tefsirinde, Tanrı'nın müminlere vahyi 'koruyacaklarını', yani metnin ve anlamların kaybolmayacağını vaat ettiği şeklinde yorumlanır. Tefsir için ayrıca bk. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1811/9-ayet-tefsiri>. [Erişim tarihi: 15.02.2021].

47 Tworuschka, s. 29.

vazgeçilmez bir araç⁴⁸ ile eşdeğerdir. Kur'an'ın aktarımı da bu ölçütler kullanılarak değerlendirilmiş ve niceliksel aktarımı açısından mütevatir olarak “çok kez”⁴⁹ aktarılmış kabul edilmiştir. Bu yüzden Paret, Kur'an çevirisinin ön sözünde şu ifadelere yer verir: “Tüm Kur'an'daki tek bir ayetin bile Muhammed'in kendisinden gelmediğine inanmak için hiçbir sebebimiz yok.”⁵⁰ Kur'an'ın doğru okunmasını ve yorumlanmasını sağlamaya yönelik çabalar, İslam'ın erken dönemlerinde, o zamanlar neredeyse devrim niteliğinde olan, dil bilimi alanında birçok yeni alanın oluşmasında büyük rol oynamıştır. Bu nedenle, birkaç yüzyıl önce, Arapça seslerin telaffuzu ile ilgili bilgiler içeren Tecvid'in⁵¹ Müslüman âlimleri, modern Alman dil biliminden tanıdığımız şekliyle, konuşma mekanizmasının ayrıntılı çizimlerini üretmişlerdir. Aynı zamanda, bugün hâlâ Arap anlambilimi üzerine ele alınan en temel kitaplardan biri olan İbn Manzûr'un ünlü eseri *Lisânu'l-Arab (Arapların Dili)* gibi ansiklopedik sözlükler de üretilmiştir. İslam bilimindeki bu sayısız gelişme, *Mahomets Gesang* şiirinde coşan nehrin hayat verici karakteriyle ürettiği, çevresindekilere üretken ve hareketli olduğunu kanıtlayan, “çiçek[ler]” (M.21) ile ilişkilendirilebilir.

Özellikle, “Yeşeriyor nefesiyle çimenler” (M. 17) mısraındaki “nefes”, telaffuz edilen “sözcüğün” (konuşma mekanizmasından çıkan nefesle meydana gelen) ve dolayısıyla Kur'an'ın okunuşunun özel rolü ile ilişkilendirilebilir. Arapça bir sözcük olan “qur'an” kelimesinin kökü ‘okumak’, ‘sesli okumak’ ya da ‘sunmak’ anlamına gelen “qara'a” fiilinden gelmekte olup, Kur'an'ın esas olarak konuşulan sözle, ‘nefes’le var olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle Kur'an terimi, uygun bir şekilde ‘sunum’, ‘sesli okuma’ ya da ‘sıklıkla okunacak kitap’⁵² olarak çevrilebilir ve Kur'an'ın yazılıdan çok sözlü niteliğini vurgular. İslam anlayışına göre Kur'an, Hz. Muhammed'in gerçek mucizesini temsil ettiğinden, tarih boyunca daha önce değinilen bilimlere ek olarak, hat ve kıraat sanatı da dâhil olmak üzere, sanat alanında defalarca odak noktası hâline gelmiştir. Goethe de İslamiyet'teki kutsal yazıların bu boyutunun farkındadır ve – tahmin edilebileceği gibi Almanca da olsa – “1815 baharında düşes Louise'e Kur'an okuyarak”⁵³ Kur'an okumaları yapmıştır. Kur'an, tam anlamıyla yazılı bir metin olmayıp, ezbere öğrenilen ve sesli okunan bir söz olduğundan, “Yeşeriyor nefesiyle çimenler” (M. 17) dizelerindeki “can veren nefes” bu kutsal metnin sesli okunması anlamına gelebilir. Özetle tecvit ilminin söz konusu bu sanatın hayatta kalabilmesi için, şiirdeki çimenlerin yeşermesi için gerekli olan hayat veren nefes kadar önemli olduğu söylenebilir.

48 Abū 'İsā Al-Tirmidhi, *So war der Prophet. Die Wesensart des Propheten Muhammad. ins Deutsche übertragen von Abd al-Hafidh Wentzel*, İstanbul 2008, s. 14 (Önsöz).

49 Mütevatir, çok sayıda birbirinden bağımsız, yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan kimseler tarafından aktarılan söz ve davranışlar demektir.

50 Rudi Paret, *Der Koran*, 8. Baskı, Stuttgart 2007, s. 5 (Önsöz).

51 Kutsal yazıların doğru okunması bilimi.

52 Rohe, s. 48.

53 Mommsen, s. 325.

Sonuç

Bu çalışmada; Alman dili, kültürü ve edebiyatında önemli bir yere sahip olan Johann Wolfgang von Goethe'nin Mahomet tragedyası ve söz konusu tragedyanın içinde yer alan *Mahomets Gesang* isimli şiiri, kendi kültürel çerçevesi dikkate alınarak İslami kaynaklar açısından değerlendirilmiştir. Yazar tarafından tamamlanamayan eser, (1) açılış monoloğu, (2) Mahomet ile Halime arasındaki diyalog ve (3) *Mahomets Gesang* isimli şiir olmak üzere, üç bölümden oluşmaktadır. Her bölüm ayrıntılı bir biçimde irdelenmiştir. Hz. Muhammed'in hayatı ve kişiliği, birçok ayet ve hadislerle birlikte incelenmiş, elde edilen bulgular Goethe'nin metnindeki nehir algısıyla karşılaştırılmış ve azımsanmayacak ölçüde benzerlikler tespit edilmiştir.

Bu tespitler aracılığıyla büyük Alman şairi Goethe'nin hem İslamiyet'e olan bakış açısı ve sempatisi hem derin bir Kur'an ve hadis bilgisi hem de siyere yakından aşina olduğuna dair değerlendirme bilgisine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Goethe'nin İslam'a karşı olan ilgisini ve düşüncelerini eserinde edebî, etik ve estetik duyarlılıkla işlediğini görmek mümkündür. İslamiyet'in yayılışını nehir metaforu çerçevesinde anlatması bakımından Goethe'nin sanat ve kültürler arası ilişkiler bağlamında dikkate değer katkısı olmuştur. Dinî mensubiyeti hakkında herhangi bir değerlendirme yapmaksızın denilebilir ki İslam'a ve İslam peygamberine duyduğu yakınlık, sahip olduğu hoşgörü, sevgi, sağduyu ve insana değer verme gibi evrensel değerlere saygısı sebebiyle Goethe'nin kültürlerarası katkısı, bu araştırmanın da tespit ettiği üzere, üzerinde tekrar tekrar durulması ve değerlendirilmesini gerektirecek ölçüde büyüktür. Avrupalı okurlara ve insanlığa verdiği mesaj da bu açıdan önemlidir.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

- Goethe, Johann Wolfgang, *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit*, haz. Klaus-Detlef Müller, Frankfurt am Main, 1986 (ayrıca bk. Johann Wolfgang Goethe, *Sämtliche Werke, Briefe, Tagebücher und Gespräche. Vierzig Bände*, haz. Friedmar Apel u.a., I. Abt., Bd. 14).
- Goethe, Johann Wolfgang, *Götz von Berlichingen, Clavigo, Stella, Dramen 1765-1775*, haz. Dieter Borchmeyer, Frankfurt am Main, 1985 (ayrıca bk. Johann Wolfgang Goethe, *Sämtliche Werke, Briefe, Tagebücher und Gespräche. Vierzig Bände*, haz. Friedmar Apel u.a., I. Abt., Bd. 4).

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Abdel-Rahim, Said H., *Goethe und der Islam*. Diss. Freie Universität Berlin, Augsburg 1969.
- Al-Tirmidhî, Abû 'İsâ, *So war der Prophet. Die Wesensart des Propheten Muhammad. ins Deutsche übertragen von Abd al-Hafidh Wentzel*, İstanbul 2008.
- Fischer-Lamber, Hanna, *Der Junge Goethe*, C I, [5 Ciltlik Gözden Geçirilmiş Basım], Berlin/New York 1999.
- Hanbel, Ahmed b., *Müsned IV*, İstanbul 1981.
- Ibn İshâq, Muhammad, *Das Leben des Propheten. Aus dem Arabischen übertragen und bearbeitet von Gernot Rotter*. Kadern 1999.
- İbn Hişâm, *İslam Tarihi Siret-i İbn Haşim*, C. I, İstanbul 2014.
- İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. II, Çevirmen: Abdülkerim Özeydin, İstanbul 2016.
- Lings, Martin, *Muhammad. Sein Leben nach den frühesten Quellen*, Kadern 2000.
- Mommsen, Katharina, "Bedeutung des Korans für Goethe", *Goethe und die Tradition*, haz. Frankfurt am Main, Hans Reiss 1972.
- Mommsen, Katharina, »Orient und Okzident sind nicht mehr zu trennen«. *Goethe und die Weltkulturen*, haz. Jochen Golz, Göttingen 2012 (=Schriften der Goethe-Gesellschaft 75).
- Mommsen, Katharina, *Goethe und die arabische Welt*, Frankfurt am Main 1988.
- Özdemir, M. Turhan, "Goethe'nin şiirinde Hz. Muhammed". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18/01, (1970), s. 138-140.
- Paret, Rudi, *Der Koran*, 8. Bs., Stuttgart 2007.
- Rohe, Mathias, *Das Islamische Recht*, München 2009.
- Schimmel, Annemarie, *Der Islam. Eine Einführung*, Stuttgart 1990.
- Schimmel, Annemarie, *West-östliche Annäherungen*, Stuttgart 1994.
- Schmiede, H. Achmed, *Islam lernen Islam leben*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Shareghi, Caveh, "Goethes Kenntnisse über den Orient und seine Begegnung mit dem persischen Dichter Hafis", *Gottes ist der Orient! Gottes ist der Occident! Goethe und die Religionen der Welt*, haz. W. Beutlin ve T. Bütow, Frankfurt am Main 2000, (=Bremer Beiträge zur Literatur – und Ideengeschichte 31).
- Taberî, *Târîh*, Beyrut, 1407/1987.
- Tworuschka, Monika ve Udo, *Der Islam. Die Welt der Religionen*, Gütersloh/München 2007.

Elektronik Kaynaklar

- Diyanet İşleri Başkanlığı, "Hadislerle İslam. 7 Cilt", <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/> [Erişim tarihi: 05.02.2022].
- Diyanet İşleri Başkanlığı, "Kur'an-ı Kerim Tefsiri", <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/> [Erişim tarihi: 05.02.2022].

Meier, Albert, "Voltaires und Goethes Mahomet. Vortrag vor der Goethe-Gesellschaft Kiel", 15. Februar 2021. <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/files/20005/GoetheVoltaireMahome - tEND.pdf> [Erişim tarihi: 03.01.2022].

EKLER

Ek 1. Eingangsmonolog des Mahomet (açılış monoloğu)

Feld. Gestirnter Himmel

Mahomet (*allein*)

- 1 Teilen kann ich euch nicht dieser Seele Gefühl.
Fühlen kann ich euch nicht allen ganzes Gefühl.
Wer, wer wendet dem Flehen sein Ohr?
Dem bittenden Auge den Blick.
- 5 Sieh er blinket herauf Gad der freundliche Stern.
Sei mein Herr du! Mein Gott. Gnädig winkt er mir zu!
Bleib! Bleib! Wendst du dein Auge weg.
Wie? liebt ich ihn, der sich verbirgt?
- 10 Sey gesegnet o Mond! Führer du des Gestirns.
Sei mein Herr du mein Gott! Du beleuchtest den Weg.
Laß! Laß! Nicht in der Finsternis!
Mich! Irren mit irrendem Volk.
- 15 Sonn dir glühenden weilt sich das glühende Herz.
Sei mein Herr du mein Gott! Leit allsehende mich.
Steigst auch du hinab herrliche!
Tief hüllet mich Finsternis ein.
- 20 Hebe liebendes Herz dem Erschaffenden dich!
Sei mein Herr du! mein Gott! Du allliebender du!
Der die Sonne den Mond und die Stern
Schuf, Erde und Himmel und mich.
(FA I 4, 250)

Dialog Szene (Diyalog Sahnesi)

Halima (*seine Pflege Mutter zu ihm*) Mahomet.

Mahomet Halima. O daß sie mich in diesen glückseligen Empfindungen stören muß.

Was

willst du mit mir Halima.

Halima Ängstige mich nicht lieber Sohn, ich suche dich von Sonnen Untergang. Setze deine

- 5 zarte Jugend nicht den Gefahren der Nacht aus.
Mahomet Der Tag ist über dem Gottlosen verflucht wie die Nacht. Das Laster zieht das
Unglück an sich, wie die Kröte den Gift, wenn Tugend unter eben dem Himmel gleich

- einem heilsamen Amulett die gesundeste Atmosphäre um uns erhält.
Halima So allein auf dem Felde, das keine Nacht für Räubern sicher ist.
- 10 **Mahomet** Ich war nicht allein. Der Herr, mein Gott hat sich freundlichst zu mir genaht.
Halima Sahst du ihn.
Mahomet Siehst du ihn nicht? an jeder stillen Quelle, unter jedem Blühenden Baum begegnet er mir in der Wärme seiner Liebe. Wie dank ich ihm er hat meine Brust geöffnet,
die harte Hülle meines Herzens weggenommen, daß ich sein Nahen empfinden kann.
- 15 **Halima** Du träumst! Könnte deine Brust eröffnet worden sein, und du leben.
Mahomet Ich will für dich zu meinem Herren flehen daß du mich verstehen lernst
Halima Wer ist dein Gott Hobal oder Al Fatas.
Mahomet Armes, unglückliches Volk das zum Steine ruft ich liebe dich, und zum Ton sei
du mein Beschützer. Haben sie ein Ohr fürs Gebet, haben sie einen Arm zur Hülfe.
- 20 **Halima** Der in dem Stein wohnt, der um den Ton schwebt vernimmt mich, seine Macht ist
groß.
Mahomet Wie groß kann sie sein? es stehn dreihundert neben ihm, jedem raucht ein flehender Altar. Wenn ihr wider eure Nachbarn betet, und eure Nachbarn wider euch, müssen nicht eure Götter wie kleine Fürsten deren Grenzen verwirrt sind, mit unauflöslicher
- 25 Zwietracht sich wechselsweise die Wege versperren.
Halima Hat dein Gott denn keine Gesellen.
Mahomet Wenn er sie hätte könnt er Gott sein.
Halima Wo ist seine Wohnung?
Mahomet Überall.
- 30 **Halima** Das ist nirgends. Hast du Arme den ausgebreiteten zu fassen.
Mahomet Stärkere brennendere als diese, die für deine Liebe dir danken. Noch nicht lange
daß mir ihr Gebrauch verstattet ist. Halima, mir war's wie dem Kinde das ihr in enge Windlen
schränkt, ich fühlte in dunkler Einwickelung Arme und Füße, doch es lag nicht an mir
mich zu befreien. Erlöse du mein Herr, das Menschengeschl[echt] von seinen Banden, ihre
- 35 innerste Empfindung sehnt sich nach dir.
Halima (*vor sich*) Er ist sehr verändert. Seine Natur ist umgekehrt, sein Verstand hat gelitten. Es ist besser ich bring ihn seinen Verwandten jetzo zurück, als daß ich die

Verantwortung schlimmer Folgen auf mich lade.
(FA I 4, 251-253)

Mahomets Gesang

Seht den Felsenquell,
Freudehell,
Wie ein Sternblick
Über Wolken,
5 Nährten seine Jugend
Gute Geister
Zwischen Klippen im Gebüsch.

Jünglingfrisch
Tanzt er aus der Wolke

10 Auf die Marmorfelsen nieder,
Jauchzet wieder Nach dem Himmel.
Durch die Gipfelgänge
Jagt er bunten Kiesel nach,

15 Und mit frühem Führertritt
Reißt er seine Bruderquellen
Mit sich fort.
Drunten werden in dem Tal
Unter seinem Fußtritt Blumen,

20 Und die Wiese
Lebt von seinem Hauch.
Doch ihn hält kein Schattental,
Keine Blumen,
Die ihm seine Knie umschlingen,

25 Ihm mit Liebesaugen schmeicheln:
Nach der Ebne dringt sein Lauf
Schlangenwandelnd.
Bäche schmiegen
Sich gesellig an. Nun tritt er

30 In die Ebne silberprangend,
Und die Ebne prangt mit ihm,
Und die Flüsse von der Ebne
Und die Bäche von den Bergen,
Jauchzen ihm und rufen: Bruder!

- 35 Bruder, nimm die Brüder mit.
Mit zu deinem alten Vater,
Zu dem ew'gen Ozean,
Der mit ausgespannten Armen
Unser wartet,
- 40 Die sich ach! vergebens öffnen,
Seine Sehrenden zu fassen;
Denn uns frißt in öder Wüste
Gier'ger Sand, die Sonne droben
Saugt an unserm Blut, ein Hügel
- 45 Hemmet uns zum Teiche! Bruder,
Nimm die Brüder von der Ebne,
Nimm die Brüder von den Bergen
Mit, zu deinem Vater mit!
Kommt ihr alle! –
- 50 Und nun schwillt er
Herrlicher, ein ganz Geschlechte
Trägt den Fürsten hoch empor!
Und im rollenden Triumphe
Gibt er Ländern Namen, Städte
- 55 Werden unter seinem Fuß.
Unaufhaltsam rauscht er weiter,
Läßt der Türme Flammengipfel,
Marmorhäuser, eine Schöpfung
Seiner Fülle, hinter sich.
- 60 Zedernhäuser trägt der Atlas
Auf den Riesenschultern; sausend
Wehen über seinem Haupte
Tausend Flaggen durch die Lüfte,
Zeugen seiner Herrlichkeit.
- 65 Und so trägt er seine Brüder,
Seine Schätze, seine Kinder,
Dem erwartenden Erzeuger
Freudebrausend an das Herz.

Kaynak: Goethe, s. 316-318.